

Pozsony, 1970. április 30. Az ún. hatos bizottságnak a Csemadok KB 1968–1969-es tevékenységét értékelő jelentése (részletek).

A CSEMADOK KB 1968–69-es munkájának értékelése

Előterjeszti: A KB III. ülésén 1969. nov. 9-én megválasztott bizottság
 Kidolgozta: Balázs B., Dobos László, Mag Gyula, Poszpis József, Takács András,
 Varga Béla

B E V E Z E T Ő

Húsz éve, 1949-ben alakult a CSEMADOK. Az 1948 után létrejött szocialista nemzetiségi politika eredményeként a párt hívta életre. A CSEMADOK megalakulása óta a párt vezette csehszlovákiai magyar munkásmozgalom hagyományai örökösének tartotta magát – Tornóc⁴¹⁰ hagyományosaként és a kosúti földmunkás megmozdulás⁴¹¹ örökösének végezte munkáját. Az elmúlt két évben is ehhez méltóan, 20 éves hagyományaira támaszkodva a szocializmus, az internacionalizmus, a szocialista hazafiság voltak a szervezet cselekvésének meghatározó tényezői. Ez az életérzet hatotta át alapszervezeteinknek, tagságunk túlnyomó többségének a viselkedését, gondolkodását és cselekedeteit is.

A becsületesen végzett munka és a termelésben elért eredmények, a történelmi változások során tanúsított magatartásunk bizonyította, hogy a csehszlovákiai magyarság szocialista gondolkodású, érett és egységes társadalmi tényezővé formálódott; természetes társadalmi alakulatot képez s mint ilyen a köztársaság alkotója, a terhek viselésében, a nehézségek leküzdésében és a haza védelmében a két nemzettel egyenrangú tényező. Az, hogy a csehszlovákiai magyarság ilyenné formálódott, nem kis mértékben a CSEMADOK-nak is köszönhető.

A CSEMADOK megalakulása óta a szlovák–magyar közeledésen munkálkodott. Segítette a párt politikája számára megnyerni a csehszlovákiai magyarságot, mozgósította őket a párt célkitűzéseinek a megvalósítására, a szocialista társadalom felépítésére. A CSEMADOK különösen a szocialista mezőgazdaság megteremtésében, Dél-Szlovákia gazdasági, szociális felemelésében nyújtott nagy segítséget, de a csehszlovákiai magyarság szocialista szellemű formálásában, a kultúra és műveltség terjesztésében is kiemelkedő eredményeket ért el. A húsz éves munka elismeréseként köztársasági elnökünk 1969-ben a X. országos közgyűlésen Munkaérdemrendet adományozott a CSEMADOK-nak.

Az 1968-as év Csehszlovákiában egész sor megoldatlan kérdést vetett fel, köztük a nemzetiségi kérdést is, ezen belül pedig a magyar kisebbségi probléma számtalan olyan

410 Lásd a 287. sz. jegyzetet.

411 Nemeskosúton 1931. május 25-én három halálos áldozatot követelő csendőrsortűz oszlatta fel a béremelést követelő mezőgazdasági munkások kommunista párt által szervezett megmozdulását.

megnyilvánulását, amelynek értékelése és elemzése hosszabb időt igényel, mert szükségessé teszi az egész történelmi múlt tisztázását, a nemzetiségi feszültségek történelmi forrásainak a feltárását. A cseh–szlovák–magyar viszony 1968–69. évi alakulásának gyökerei mélyen a múltba nyúlnak vissza. 1945-ben mindhárom nép súlyos történelmi örökséggel indult el az új társadalom felépítésének útján, s noha az összetartozásnak, az internacionalista összefogásnak igen szép hagyományaival rendelkezünk, s a felszabadulást követő években megteremtődtek népeink új viszonyának az alapjai, a félfedális és tőkés múlt nacionalizmusa tovább érezteti hatását.

[...] ⁴¹²

1968–69-ben azt is tapasztalhattuk, hogy az ellentmondások elkendőzése, a félmelegdások, a problémák megoldásának halogatása a nemzetiségi kérdésben teret ad a régi és új nacionalista koncepcióknak, amelyek elsősorban azért veszélyesek, mert kölcsönösen befolyásolják egymást: a cseh nacionalizmus feléleszti a szlovák nacionalizmust és megfordítva, vagy ezek hatnak a magyarra, ill. az utóbbi rájuk. A nacionalista tendenciákat segítette nem utolsósorban az is, hogy a második világháborút követő években a közép-európai országok elsősorban a nemzeti állam jellegüket hangsúlyozták, s csak elvétve esett szó az országban élő más nemzetiségekről. Mindezek az okok hozzájárultak ahhoz, hogy a kedvező alkalomra váró burzsoá propaganda és fellazítási politika elsősorban a nacionalista ideológián keresztül akart éket verni a szocialista országok közé, s megbontani azok egységét.

Az 1968–69-es évek tanulságainak levonása – kölcsönösen és külön-külön is – rendkívül fontos feladatunk. E tanulságokból eredhetnek a közös és speciális feladataink, teendőink – a CSEMADOK feladatai és teendői is.

Mindezt azért hangsúlyozzuk, hogy tudatosítsuk: a CSEMADOK 1968–69. évi munkájáról nem alkothatunk reális képet, ha elszakítva vizsgáljuk az előző húsz év fejlődésétől és az országban uralkodó helyzettől. E két válságos év jelenségeit csak a múlt vizsgálata alapján lehet megérteni, abból lehet levezetni, mert minden esemény jellegében tükrözi azt, amiből ered. Így pl. a CSEMADOK márciusi nyilatkozata, javaslata bizonyos értelemben szerves folytatása annak a javaslatsorozatnak, amelyet a CSEMADOK az előző években a nemzetiségi politikával kapcsolatban a párt kérésére vagy saját kezdeményezésére az illetékes szerveknek benyújtott. Ha az egyes eseményeket ebben a formában a maguk fejlődésében szemléljük, akkor más színezetet és minősítést nyernek. Ugyanígy hangsúlyoznunk kell az országban kialakult általános helyzet kényszerítő szerepét. Világos, hogy a CSEMADOK nem élt elszigetelten, nem zárkózhatott el az ország politikai életétől, annak eseményeitől. Amikor a párt napirendre tűzte a cseh és szlovák nemzet viszonyának rendezését, az ország föderatív átrendezését, akkor a nemzeti kisebbségek megoldatlan államjogi problémáiról nem lehetett hallgatni. Csak az élettől elszakadt idealisták képzelhették, hogy úgy rendezhetik a cseh és szlovák viszonyt, hogy az ne hasson ki a nemzetiségekre, ne hozza azokat mozgásba. A CSEMADOK nem zárkózhatott el az élet követelményei elől, helyesen tette, hogy a nemzetisé-

412 A kihagyott rész a cseh–szlovák–magyar viszony múltbeli alakulásával foglalkozik.

gi lét felgyűlt problémáit továbbította a megoldásukra hivatott párt- és állami szervekhez. Ezzel a kötelességét teljesítette.

Szólni kell itt arról is, hogy az értékelők munkáját nehezítette a Nemzeti Front szerepe, az ország társadalmi politikai struktúrájában betöltött helye körüli tisztázatlan problémák. A Nemzeti Frontnak mindmáig nincs elfogadott statútja,⁴¹³ végleges programja, nem tisztázott, hogy a párt miként fogja biztosítani vezető szerepét a Nemzeti Front szerveiben és szervezeteiben (lásd a Nová mysl⁴¹⁴ 1970. 3. számában R. Rohan „Národní fronta a politický systém”⁴¹⁵ c. cikkét).

Mélyreható, mindenre kiterjedő értékelést csak akkor készíthetünk, ha a párt elkészíti az 1968–69-es évek tudományos elemzését. Éppen ezért a jelenlegi értékelésünkben elsősorban azokra a kérdésekre irányítottuk a figyelmünket, amelyeknek a tisztázása a CSEMADOK jelenlegi munkája szempontjából elengedhetetlenül szükséges.

Értékelni kívánjuk munkánkat kritikusan, nyíltan, őszintén. Elsősorban az 1968–69-ben kifejtett tevékenységünket kívánjuk megítélni. A bizottság közvetlen feladata ez volt. Azonban hangsúlyoznunk kell azt, hogy az említett két esztendő nem képez szigetet a CSEMADOK életében. Az 1968–69-ben történeteknek előzményei vannak. Az elmúlt húsz évnek megvannak a nagy pozitívumai, ugyanakkor hibái és tévedései is. Ahogy helytelen lenne tagadni az elmúlt húsz év eredményeit, ugyanúgy helytelen lenne mindent hibásnak minősíteni, amit 1968–69-ben tettünk.

A CSEMADOK nem egyedüli kifejezője a csehszlovákiai magyar köz- és szellemi életnek, csupán egy tényezője. Ezért az 1968–69-es évek értékelése a csehszlovákiai magyarságot illetően csak úgy lehet teljes és hiteles, ha sor kerül a többi magyar intézmény és szerkesztőség 1968–69-ben kifejtett tevékenységének értékelésére is.

Értékelésünk kiindulási pontjául szövetségünk 1968–69-ben elfogadott dokumentumait vettük. Úgy gondoltuk, hogy ezek megítélése viszonylag objektív képet adhat munkánkról.

A CSEMADOK KB 1968. március 12-i állásfoglalásának felülvizsgálása és értékelése

A január utáni fejlődés a politikai élet előterébe hozta az ország föderatív átszervezését és ezzel a nemzetiségi kérdést is. A kérdés megoldására irányuló törekvésben a párt támaszkodni kívánt a nemzetiségek objektív és öntevékeny részvételére. Az általános társadalmi aktivitás során, amelyet a párt januári politikája szült, aktivizálódtak a Nemzeti Front szervei és szervezetei. Így szinte természetesnek tűnik, hogy a párt megfelelő nemzetiségi politikai szervek híján a CSEMADOK-hoz fordult azzal a kéréssel, hogy a január után kibontakozott politikai folyamattal kapcsolatban állást foglalva tegye meg javaslatait a nemzetiségi kérdés megoldásához. A CSEMADOK vezetősége igen helyesen annak a nézetnek adott hangot, hogy célszerűbb lenne, ha a nemzetiségeknek a kérdés megoldásában való tevőleges részvétele a párt és az állami szervek keretében érvényesülne, ha elsősorban a párt és állami szervek tennének kellő javaslatot a nemzetiségi kisebbség problémáinak megoldására. Miután a CSEMADOK vezetőinek

413 Helyesen: statútuma.

414 A CSKP cseh nyelvű elméleti és politikai folyóirata.

415 A Nemzeti Front és a politikai rendszer.

ezt a véleményét nem akceptálták és ismételten megbízták őket a javaslat előterjesztésével, kezdtek hozzá annak feldolgozásához, kiindulva az SZLKP KB azon anyagaiból, melye[ke]t a XIII. kongresszust megelőzően egy bizottság dolgozott fel Július Sefránék professzor vezetésével.

A CSEMADOK a nemzetiségi politika akut problémáinak megoldását segítő szándékkal kidolgozta az elvitathatatlanul marxista–leninista szellemű javaslatát. A párt részéről megnyilvánuló bizalom és az akcióprogramról folytatott nyilvános vita módot adott arra, hogy a CSEMADOK állásfoglalása a sajtóban is napvilágot lásson. Szervezetünk vezetősége annak a reményében tette közzé állásfoglalását, hogy a pártszervek felkérésére készült, a lenini jogegyenlőségi elvekből kiinduló, marxista–leninista szellemet tükröző javaslata megszilárdítja a magyar dolgozók szocializmusba vetett hitét, a párt iránti bizalmát és hogy a párt új vezetősége az ország föderatív átrendezésével egy időben megoldja a nemzetiségi kisebbségek évtizedes problémáit is.

A CSEMADOK KB márciusi állásfoglalása nagy visszhangot keltett a dél-szlovákiai magyar és szlovák lakosság körében, pozitív és negatív értelemben egyaránt.

Az állam föderatív átszervezésére tett javaslatokat a magyar dolgozók széles tömegei örömmel üdvözölték azt remélve, hogy ezáltal jobb megoldást nyer a Csehszlovákiában élő nemzetiségek helyzete is. Így érthető, hogy a föderáció gondolata a CSEMADOK szerveiben és szervezeteiben, ill. a tagság körében széleskörű aktivitást váltott ki.

[...] ⁴¹⁶

A szlovák közvélemény a CSEMADOK március 12-i állásfoglalását tudatos elferdítésben ismerte meg. A szlovák nyelvű lapok teljes szövegét nem közölték, hanem kitalált állításait cáfolták és közhangulatot szítottak ellene. E tény módot adott arra, hogy a jobboldali nacionalista erők a CSEMADOK állásfoglalásán keresztül, egyes túlzott követeléseket felnagyítva a nemzetiségi kérdés megoldása marxista–leninista koncepciójának alapelveit támadják. Több olyan cikk látott napvilágot a szlovák sajtóban, melynek szerzői (Gáfrik, Olšínský, dr. Okáli) bizalmatlanságot ébresztettek a nemzetiségek iránt.

A nemzetiségellenes nacionalista kampány a „38-ak” pezinoki tanácskozásával indult meg, amely nyíltan irredentizmussal, a köztársaság egységének megbontásával vádolta Lőrincz Gyulát és rajta keresztül a CSEMADOK-ot. Áldatlan, a frontokat sokszor teljesen elködösítő, egymást kölcsönösen befolyásoló vitasorozat bontakozott ki, mely a forrpontig hevítette a nemzetiségi érzelmeket Dél-Szlovákiában.

A CSEMADOK KB elnökségének kezdeményezésére és többszöri sürgetésére Pecho elvtárs, az SZLKP KB ideológiai titkára 1968. április 30-ra megbeszélést hívott össze, melyen néhány kérdés tisztázódott, s melynek eredményeként a PRAVDA közölte a CSEMADOK KB állásfoglalásának autentikus szövegét.

Ma, az egymás után napvilágot látó dokumentumok fényénél 1968 és 1969 tavasza mindnyájunk szemében más megvilágításban tűnik. A CSEMADOK márciusi állásfoglalását és az azt követő nemzetiségi viszályokat, akkori törekvéseink realitását vizsgálva, figyelembe kell vennünk, hogy azok milyen szerepet tölthettek be egy burkoltan induló, egyre nyíltabbá váló és végső kimenetelében a szocializmus felszámolására irányuló fo-

416 A kihagyott rész a párt- és állami szervek nemzetiségekkel kapcsolatos nyilatkozataival foglalkozik.

lyamatban. Meg kell mondanunk, hogy a szenvedélyektől fűtött, nemzeti indulatoktól feszülő légkör a jobboldali erők bomlasztó tevékenységének kedvezett, a párt vezető szerepének gyengítését szolgálta. Azonban semmiképp sem érthetünk egyet az olyan véleményekkel, melyek ezzel összefüggésben teljesen negatívan próbálják bemutatni a CSEMADOK KB 1968. március 12-i állásfoglalását, s ezzel a nemzetiségi viszálykodásért a CSEMADOK-ot téve felelőssé.

[...] ⁴¹⁷

A márciusi állásfoglalás kitételei közül mai szemmel nézve elsősorban a dél-szlovákiai járások átszervezésére tett javaslat szorul átértékelésre.

Ma már világos, hogy egy területi átszervezés, új területi közigazgatási egységek kialakítása, a gazdasági és egyéb aspektusokkal együtt, a lakosság etnikai összetételét is figyelembe vevő szempont érvényesítése az ország általános politikai helyzetének konszolidáltságától és a megoldásra váró problémák hierarchiájától válik függővé.

A nemzetiségi szempont e tekintetben nem lehet egyedüli, a mindent meghatározó szempont, de semmilyen körülmények közt nem elhanyagolható körülmény. E javaslat megvalósítása csak az egész országot érintő közigazgatási-politikai változások részeként jöhet számításba. A területi átrendezést illető javaslatunkat az általunk felvetett időben és feltételek közepette ma már irreálisnak tartjuk.

A CSEMADOK KB 1968–69-ben elfogadott dokumentumainak felülvizsgálása és értékelése

A CSEMADOK KB márciusi állásfoglalása után először 1968. június 8–9-én Duna-szerdahelyen tartott ülést. Ez a tanácskozás magán viselte az egyre feszültebbé váló politikai légkör hatását és a népeink körében fellángolt nacionalizmus nyomát. Az ülés határozata leszögezi: „A CSEMADOK Központi Bizottsága munkájának kiindulópontja és eszmei alapja a marxizmus–leninizmus, meghatározza világnézetünket és gyakorlati tevékenységünket. A CSEMADOK fennállása óta, jelenleg és a jövőben is a Csehszlovák Szocialista Köztársaság államiságának és egységének alapján állt, áll és állni fog. ...A CSEMADOK Központi Bizottsága a leghatározottabban visszautasítja mindazokat a vádakokat és rágalmakat, amelyek az „Állásfoglalásunk” megjelenése óta különböző fórumokon és az egyes lapok hasábjain szervektől, vagy magánszemélyektől a CSEMADOK-ot mint szervezetet és Lőrincz Gyula elvtársat mint a Csemadok KB elnökét érték. ...ugyanakkor visszautasítja azokat a hangokat, amelyek a CSEMADOK-ot úgy igyekeztek feltüntetni, mint olyan szervezetet, amely a magyarság érdekeit elárulja és elárulta. Ezzel egy időben a Központi Bizottság, a CSEMADOK mint a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége elhatárolja magát mindazoktól a személyektől és szervektől, akik a magyarság soraiából nemzetiségi gyűlöletet szítanak, nacionalista befolyást akarnak gyakorolni, vagy a köztársaság és a párt alapjaival és eszméivel fordulnak szembe. A Központi Bizottság kijelenti, hogy most és a jövőben is, mindenkor eszmei harcot folytat a [nacionalista] nézetekkel szemben, ha mindjárt a demokratizálódás leple mögé rejtőz-

417 A kihagyott rész a nemzetiségi súrlódások kiváltó okaival foglalkozik.

nek is.” E mai szemmel is helyes megállapítások, döntések mellett azonban tartalmaz e határozat zavaros, tisztázatlan kitételeket is, amikor divatos szólamokhoz folyamodva a határozat 6. pontjában a „demokratikus szocializmusról” beszél.

A nemzetiségi viszályok megszüntetése szempontjából pozitív szerepet töltött be a CSEMADOK tagságához szóló felhívás. A KB együttműködésre szólította fel a Matica slovenskát. E kezdeményezés sajnos egy-két reagálástól eltekintve több hónapon keresztül visszhangtalan maradt.

E dokumentumokról tudnunk kell, hogy hosszú és szenvedélyes vita eredményei. A dunaszerdahelyi KB ülést pozitív tartalma ellenére is bizonyos szűklátókörűség jellemezte, amely különösen az ülés határozata 6. pontjában jut kifejezésre. Hibaként kell értékelnünk, hogy a szenvedélyes vita csupán a nemzetiségi kérdés problémáira korlátozódott. A vitázók nem vették észre és nem keresték a nemzetiségi súrlódások s az akkor már egyre érzékelhetőbbé váló, országos méretű, antiszocialista jelenségek – a pártellenesség, szovjetellenesség, a testvéri országok politikájának lebecsülése – közötti összefüggéseket. A nacionalizmus fellángolása, a nyílt sajtókampány, a nemzetiségek ellen indított támadások részét képezték a szocializmus létére törő erők bomlasztó tevékenységének. Sajnos, az ülésen nem bontakozott ki az események és jelenségek szélesebb összefüggésekbe ágyazó szemlélete.

A vitába bekapcsolódó fiatalok is türelmetlen hangot ütöttek meg. A drámai hangvételű felszólalásokban egyes tények, jelenségek végleges eltűzése, a nemzetiségi politikában eddig elért eredmények lebecsülése a burzsoá csehszlovák köztársaság nemzetiségi politikájának idealizálása jelentkezett.

A KB ülésen kibontakozott vita heveségének és ellentmondásosságának megnyilvánulása volt az a kommunisták felelősségét terhelő tény is, hogy a választásokat megelőzően a pártönkíüliek, a kommunisták beleegyezésével ülést tartottak.

Az ülésen elfogadott dokumentumok és az újonnan megválasztott kommunista többségű elnökség azt bizonyítja, hogy a néhány radikálisabb fellépésű jelenlévő által szorgalmazott, de végeredményben valamennyi pártönkíülit magával ragadó kezdeményezés nem játszhatott döntően negatív szerepet – a benne rejlő potenciális veszélyt (a vezetőségre gyakorolt nyomást) a pártcsoporthoz, a kommunistáknak nagy részben [sikerült] elhárítani.

Ennek ellenére tanulságul szükséges rögzíteni: a CSEMADOK KB kommunista tagjainak sokkal nagyobb felelősségérzettel kell viselkedniök a párttal és az eszmével szemben és semmilyen körülmény közepette sem szabad a harc, a vita, a meggyőzés helyett a hallgatást vagy a félreállást választani.

A Központi Bizottság dunaszerdahelyi ülése a szervezeti élet szempontjából is változást hozott. Mivel Lőrincz Gyula elvtársat az Új Szó főszerkesztőjévé nevezték ki, és emiatt leköszönt a CSEMADOK KB elnöki funkciójáról, a szervezet élére Dobos László elvtársat állította a Központi Bizottság. A tanácskozás során újraválasztották a KB elnökségét is. Az új elnökségbe[n] is túlsúlyba kerültek a párttagok. A KB ülésén eluralkodott légkör, főleg a pártönkíüliek nyomására olyan személy is bekerült az elnökségbe, aki nem volt méltó a bizalomra.⁴¹⁸ Az elnökség szociális összetételében az előzőhöz képest nem történt változás.

418 Az utalás Duray Miklósról vonatkozik, akit az ifjúsági mozgalmak képviselőjében, a pártönkíüliek kezdeményezésére választottak be a KB Elnökségébe.

[...]⁴¹⁹

Az 1968. augusztus 21–29-e között elfogadott dokumentumok fölülvizsgálása és értékelése, a „Gabonaváros” rádióadó kérdése

A CSEMADOK 1968. augusztusi állásfoglalásának és magatartásának értékelése során azt kell látnunk, hogy milyen szerepet töltött be a ma már lelepleződő jobboldali és antiszocialista erőknek a szocialista rendszer felszámolására, a hatalom elorzására törekvő aknamunkájában. Meg kell mondanunk: A CSEMADOK azáltal, hogy a CSKP elnökségének és az állam legfelsőbb határozatainak szellemében járt el, követelve a szövetséges csapatok kivonását, politikai hibát követett el, mely végső kihatásában ártott a szocializmus ügyének és érdekeinek. A szövetséges csapatok internacionalista segítségével azt a célt szolgálta, hogy jelenlétükkel kedvező helyzetet teremtsenek az egészséges erők felülkerekedéséhez. Meggyőződésünk, hogy szervezetünk felelősségének mértékét is csak e – augusztus 21-ével kezdődő és több szakaszból álló – konszolidációs folyamat egészébe ágyazva tisztázhatjuk.

A CSEMADOK elnökségének augusztusi határozatai és felhívásai elsősorban józanságra, nyugalomra, megfontoltságra, a szocializmus vívmányainak védelmére intették szervezetünk tagjait. Arra szólították fel szövetségünk tagságát, hogy szigorúan kövesse a hivatalos párt- és állami szervek utasításait. Az elnökség augusztus 26-i ülésének határozata arra szólítja fel a magyar dolgozókat, hogy megszakítás nélkül folytassák a termelő munkát. Nem kétséges, hogy ezek a felhívások hozzájárultak a csehszlovákiai magyarság magatartásának alakításához.

A KB szerveinek dokumentumaiban nincs egyetlen olyan megfogalmazás sem, mely nyílt, kampányszerű, szovjetellenes hangulatkeltést kezdeményezett, ill. szovjetellenes hisztériát keltett volna. A CSEMADOK határozatai sokkal józanabb magatartásról tanúskodnak, mint az SZNT vagy a felettes szervek, a Nemzeti Frontnak a határozatai.

Köztudott, hogy a csehszlovákiai magyarság zöme megkönnyebbüléssel fogadta a szövetségesek beavatkozását, hiszen az előző hónapok magyarellenes hajszája, a párt vezetőinek közönye után ebben az egészséges kibontakozás s a megoldás lehetőségét látta.

A csehszlovákiai magyarság és a CSEMADOK magatartásában ösztönösen védekező mozzanatok is komoly szerepet játszottak. A hónapokig tartó magyarellenes hajsza magával hozta a köztársaság egységét megbontó konfliktusok veszélyét is. Az elmúlt 50 év szomorú történelmi tapasztalatai, a CSEMADOK szellemének 20 éves tradíciója, a CSEMADOK-ra szőtt vádak és gyanúsítgatások, hogy az ország egységére tör, arra intették a CSEMADOK vezetőit, hogy a köztársaság iránti hűséget bizonyítva felsorakozzanak a párt vezetősége mellé, hogy ne térjenek el a párt vezetőségének irányelveitől, az állami és pártszervek politikai vonalától. Azt, hogy a köztársaság egysége megbontásának veszélyével számoló CSEMADOK-állásfoglalás nem alaptalan feltételezésekre épült, igazolták G. Husáknak a CSEMADOK KB 1968. szeptember 7-i tanácskozásán mondott szavai is: „Úgy vélem, hogy ez az időszak a csehek és szlovákok, valamint a szlovákok és a csehszlovákiai magyarok közötti kapcsolatok próbaköve volt, és megmondom a vé-

419 A kihagyott rész a KB 1968 augusztusa és 1969 novembere közötti üléseit és az azokon elfogadott dokumentumokat ismerteti.

leményemet: ebben a mi magyar polgártársaink is kiválóan helyt álltak, és ezt nagyra értékelem.” E nagy fontosságú KB ülés után a CSEMADOK az ország társadalmi viszonyának konszolidálásán fáradozott, s a nemzetiségi kérdés megoldásának szorgalmazását e folyamat részének tekintette.

Az 1968 augusztusában elfogadott dokumentumokat a CSEMADOK KB elnökségének 1969. szeptember 4-i, valamint a CSEMADOK KB november 9-i ülése átértékelte és a bennük megnyilvánuló politikailag helytelen és ártalmas tételeket visszavonta. Egyben utasította az alsóbb szerveit, hogy hasonlóan vizsgálják felül a dokumentumaikat és hatálytalanítsák minden politikailag káros határozatukat.

[...] ⁴²⁰

A CSEMADOK X. rendkívüli közgyűlésének értékelése

A CSEMADOK Központi Bizottságának 1968. március 12-i ülése határozatot fogadott el a CSEMADOK X. rendkívüli országos közgyűlésének összehívására. A Központi Bizottság elnöksége a CSKP és az SZLKP akcióprogramjának nyilvánosságra hozatal után a KB június 8-9-i ülése elé terjesztette a napirendi javaslatát. A Központi Bizottság úgy döntött, hogy a helyi szervezetek rendkívüli küldöttválasztó taggyűléseit 1968 szeptemberében, a járási szervezetek a rendkívüli járási konferenciát 1968 októberében tartják meg.

Az 1968-ban kialakult bonyolult helyzet miatt a közgyűlés összehívását a párt illetékes szerveinek tanácsára többször elhalasztottuk. A párt politikájának tisztázatlansága, az ország politikájának válsága lehetetlenné tette, hogy 1968 decemberében, majd 1969 januárjában összehívassuk a közgyűlésünket, ezért megtartására csak 1969 márciusában került sor, amikor a párt legfőbb politikai törekvései már tisztábban kirajolódtak.

[...] ⁴²¹

A közgyűlés vitája nyílt és szókimondó volt. Felszólalásra 49[-en] jelentkeztek, az időhiány miatt azonban csak 29 felszólalásra került sor. A vitázók túlnyomó többsége konkrét adatokkal alátámasztva jellemezte a CSEMADOK és a csehszlovákiai magyarság helyzetét és szerepét társadalmunkban. A vita során felmerültek Dél-Szlovákia égető gazdasági, szociális és társadalmi problémái.

A közgyűlés vitáját nagy mértékben befolyásolták az egész társadalmunk életében lejátszódó politikai, társadalmi és gazdasági események, valamint a nemzetiségek helyzetéről szóló alkotmánytörvény, illetve az a tény, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács még nem tárgyalta az alkotmányban meghatározott törvényeket. Kedvezőtlenül befolyásolta a vitát az, hogy a közgyűlést megelőző időben egyes lapok (Kultúrny život, Maticné čítanie) az újból fellángoló nemzetiségi viták során helytelen nézeteket vittek a köztudatba a nemzetiségi kérdés megoldásával kapcsolatban és uszító cikkeket jelentettek meg a CSEMADOK és a csehszlovákiai magyarság ellen.

420 A kihagyott rész visszautasítja azt a feltételezést, hogy az 1968. augusztusi megszállás után illegálisan sugárzó „Gabonaváros” rádióadót a Csemadokból irányították volna.

421 A kihagyott rész a küldöttválasztó járási konferenciákat és az új KB megválasztását ismerteti.

Kritikusan el kell mondanunk, hogy a közgyűlés vitája nem volt egyértelműen pozitív. A vitára rányomta bélyegét az 1969-es esztendő kezdeti hónapjainak politikai légköre. A vitában szélsőséges, nemzetieskedő, nacionalista hangvételt is érvényesített[ek]. Érdekes módon érvényre jutott egy szinte XIX. századi hangoskodó magyarkodás, amivel sem akkor, sem most nem érthetünk egyet, nem helyeselhetjük. Hangot kapott ezen kívül a kispolgári radikalizmus is, amely egyrészt a közgyűlés vitájában, majd később a KB első ülésén szinte diktatórikus módon igyekezett érvényt szerezni akarátának. A közgyűlés egyértelműen állást foglalt a Csehszlovák Szocialista Köztársaság egysége, a proletár internacionalizmus eszméje és a párt vezető szerepe mellett. Hangsúlyozta Dél-Szlovákia szlovák és magyar nemzetiségű lakossága egységének fontosságát a teljes egyenjogúság alapján.

A rendkívüli közgyűlés azt bizonyította, hogy a CSEMADOK tagságának túlnyomó többsége 1968-ban politikai érettségéről, a szocializmus ügye melletti kiállásáról tett bizonyosságot. Az elmúlt 20 év eredményes munkáját jutalmazta a közgyűlésen átnyújtott Munkaérdemrend is.

Ez értékelés kapcsán el kell utasítanunk azokat a nézeteket, melyek a X. rendkívüli országos közgyűlést a párt politikájával szembeszegülő próbálkozásnak, a pártra gyakorolt nyomásnak minősítik. Tudnunk kell, hogy az elnökség a KB 1969. március 8-i határozata értelmében a közgyűlés alapvető dokumentumait az SZLKP Központi Bizottsága és a Nemzeti Front illetékes szerve elé terjesztette, melyek különböző módosító javaslatok figyelembevételé után egyetértettek azokkal. A közgyűlés összehívására a párt-szervek tudtával, azok beleegyezésével a párt intencióinak szellemében került sor. A közgyűlés egyértelműen hitet tett a párt vezető szerepe mellett.

[...] ⁴²²

A CSEMADOK X. rendkívüli közgyűlésén elfogadott program és szervezeti szabályzat

Az 1968-as év ellentmondásos politikai helyzete, ha nem is döntő mértékig, de viszatükröződik a CSEMADOK X. rendkívüli közgyűlésén elfogadott alapvető dokumentumok, program és szervezeti szabályzat egyes pontjainak szellemén is. Szükséges, hogy ezeket a dokumentumokat eszmeileg és politikailag átértékeljük, megállapítsuk pozitívumait és hibáikat, hogy azokat a CSEMADOK 1971-ben esedékes rendes közgyűléséig szervezetünk munkájában szem előtt tarthassuk, hogy e pozitívumokra építve elkerülhessük a hibákat. Az 1971-ben tartandó XI. közgyűlésnek lesz a feladata, hogy a szervezet számára szükség szerint új programot és szervezeti szabályzatot fogadjon el.

A rendkívüli közgyűlésen elfogadott program igen helyesen a CSEMADOK két évtizedes munkájának pozitív eredményeit és tapasztalatait tartja kiindulási pontjául. Hangsúlyozza, hogy: „az elért eredmények és tapasztalatok – sokszor nehéz körülmények között folytatott fáradságos szervező, kulturális-népnevelő munkának a gyümölcsei – az alakulástól egyre gyarapodó CSEMADOK-tagság lelkes odaadó munkájának köszönhetőek”. Ugyanakkor megállapítja, hogy az elmúlt két évtized „nem volt mentes a CSEMADOK-ot is érintő társadalmi deformációktól” – mégis a szövetség határozottan pozitív, a csehszlovákiai magyarság életét formáló erőként hatott.

422 A kihagyott rész visszautasítja azt a vádat, hogy a Csemadok új Központi Bizottságának megválasztása törvényellenes módon történt volna.

[...]⁴²³

Szervezetünk érdeke, hogy a program felsorolt kétségtelenül pozitív vonásai, alapelvei és célkitűzései mellett világosan lássuk azokat a homályos, tisztázatlan és téves megfogalmazásait is, amelyek az 1968-as év és az 1969-es év elejének politikai válságából erednek. Az egyes gondolatok, tételek megszövegezése magán viseli az akkori helyzetben használt politikai frazeológiát, s nem mentes a kor politikai frázisaitól sem.

E sok szempontból külsőséges hibák mellett mai szemmel felszínesnek tűnik az akkori helyzet politikai elemzése, hiányos a programteljesítés feltételeinek számbavétele, felsorolása és nem kielégítő a legfőbb kérdésekben elfoglalt alapállás megszövegezése. Így pl. hivatkozik a CSKP akcióprogramja nemzetiségi kérdésre vonatkozó tételére, mint szilárd alapokra, pedig az akcióprogram csak hézagpótló, átmeneti időszakra érvényes párt dokumentumnak készült. Köztudott ugyanis, hogy a párt hosszú lejáratú, általánosan érvényes programját egyedül a kongresszus hivatott jóváhagyni, amelynek összehívását az akcióprogram kilátásba is helyezte.

A párt vezető szerepének általános társadalmi gyöngülését tükrözi, hogy a CSEMADOK programja nem egyöntetűen és félreérthetetlenül fogalmazta meg a párt politikájához való viszonyát. Míg egyes fejezeteiben határozottan „társadalmunk vezető erejének” ismeri el és a „párt vezető szerepét szem előtt tartva” kíván hozzájárulni társadalmunk továbbfejlesztéséhez, addig másutt szinte a politikai partner szerepét vállalja magára és „aktív résztvevőként” akar bekapcsolódni a nemzetiségi politika intézésébe. Úgy beszél a CSEMADOK-ról, hogy az partnerként „összehangolja tevékenységét a párt munkájával”, igaz, hogy másutt határozottan leszögezi, hogy „ezt a szerepet nem politikai pártként tölti be, hanem olyan tömegeket mozgósító társadalmi szervezetként, mely az internacionalizmus szellemében fejti ki társadalmi-kulturális tevékenységét”. Ezzel azonban az ellentmondás teljesen nem oldódik fel.

E kérdés tisztázatlansága tükröződik a Nemzeti Frontban betöltendő szerep tétéleire is, ahol a program értelmében a CSEMADOK nem csak a szervezet tagjainak érdekeit, de az egész „csehszlovákiai magyarság társadalmi és kulturális érdekeinek” képviselőjét veszi magára és „kifejezésre juttatja a magyar nemzetiség sajátosságaiból származó igényeket”. Természetesen a CSEMADOK nem vállalhatja az egész csehszlovákiai magyarság érdekeinek mindenirányú szolgálatát, hiszen az osztársadalmi [érdekek] – tehát a csehszlovákiai magyarság osztársadalmi érdekeinek kifejezője és védelmezője egyedül a párt lehet. Ezért a Nemzeti Front szerveiben nem csak a CSEMADOK „reprezentálja a csehszlovákiai magyarságot, mint etnikai csoportot”, s nem lehet egyedüli „gondozója a nemzetiség szellemi kincseinek, tolmácsolója társadalmi, politikai és kulturális szükségleteinek” s a választások során nem léphet fel mint versengő partner, nem tömörítheti a magyar képviselőket, mint ahogy azt a program megfogalmazza.

Hamis illúziókat ébreszthet a program azon megfogalmazása is, ahol az egész csehszlovákiai magyarság nevében, érdekében szól. Nem helyes a zárótételnek az a mondata sem, amely leszögezi: „Szövetségünk a tagság és az egész csehszlovákiai magyarság érdekeit, szükségleteit és tenni akarását kifejezésre juttató programot hagy jóvá.” Ez enyhén szólva túlzás, hiszen a csehszlovákiai magyarság több alapvető társadalmi, gazdasági, politikai törekvését, szükségletét társadalmunk minden rétegére és szociá-

423 A kihagyott rész a program egyes fejezeteit ismerteti.

lis csoportjára kiterjedően nem vizsgálja és foglalja magába. Szervezetünk programja csak részben, bizonyos vonatkozásaiban és mozzanataiban tükrözi „az egész csehszlovákiai magyarság szükségleteit, tenni akarását”, semmi esetben sem teljes egészében, hiszen azt egy-egy vonatkozásban a többi társadalmi szervezet is, általános értelemben pedig a párt törekvése foglalja magába. Ez a dimenzióbeli tévedés a program alapállásának tisztázatlanságából ered, abból, hogy a párt vezető szerepének összállami gyengülése funkcióbeli zavarokat okozott az egész csehszlovák társadalomban, a társadalom intézményei és a társadalom szervezetei között. Az 1968 januárjában bekövetkezett változások után ugyanis a párt nem találta meg azokat az új eszközöket, amelyekkel a lehető leghatékonyabban érvényesíthette volna vezető szerepét a bonyolult szerkezetű társadalmi rendszerünkben. Ilyen körülmények között a régi eszközök felrúgása csak káoszt eredményezhetett és a hatalom meggyengülését szolgálta. Ebből eredően 1968-ban néha a CSEMADOK-ban is szem elől tévesztettük, hogy a szocializmus nem csak nemzetiségi kérdés, nem csak gazdasági, politikai, társadalmi és világnézeti kérdés, de hatalmi kérdés is. Sőt, elsősorban hatalmi kérdés! A társadalom atomizálódása, a társadalom egyes csoportjainak elkülönülése akaratlanul is a szocialista hatalmat gyengítette.

X X X

A CSEMADOK programjában fellelhető fogyatékoságok kihatottak a szervezeti szabályzat egyes pontjainak megszővegezésére is, nevezetesen a II. fejezet 4. pontjának második és harmadik bekezdés[ér]e, amelyek leszögezik, hogy a CSEMADOK: „kifejezi és védi a csehszlovákiai magyar nemzetiség társadalmi, kulturális érdekeit és szükségleteit s javaslataival segíti a nemzetiségi kérdés marxista–leninista megoldását” – tovább: „szervezi, összefogja és fejleszti a csehszlovákiai magyar nemzetiség társadalmi, nemzetiségi és kulturális életét, őrzi és fejleszti szellemi kincsét és reprezentálja a Nemzeti Front szerveiben mint etnikai csoportot”.

A szervezeti szabályzat ezen pontjaira ugyanaz vonatkozik, mint amit a CSEMADOK programja hasonló kitételeivel kapcsolatban már elmondtunk.

Mai szemmel nézve általános tanulságként vonhatjuk le, hogy ingatag, konzolidálatlan társadalmi, politikai viszonyok közt, amikor a társadalom vezető erejének, a pártnak sincs minden vonatkozásban kialakított, világos programja, az egyes társadalmi szervezetek nem dolgoz[hat]nak ki maguk számára hibátlan programot, mert csak a párt programja alapján tisztázhatjuk véglegesen célkitűzéseiket, feladatukat, a társadalomban betöltött szerepüket. A CSEMADOK X. rendkívüli közgyűlésén elfogadott dokumentumok teljes mértékig igazolják ezt a tanulságot. Éppen ezért helyes, ha a KB kifejti velük kapcsolatban az álláspontját, megállapítja mi helyes, mi az, amire építeni lehet a munkában és mi a helytelen, a hibás, hogy ezeket szem előtt tartva elkerülhessük a további hibákat, fogyatékoságokat. Természetesen a CSEMADOK programjában és szervezeti szabályzatában mutatkozó fogyatékoságok végleges kiküszöbölése csakis az elkövetkező közgyűlésen lehetséges.

FKI, Csemadok irattára, KB-VII-3, géppel írt tisztázat

Pozsony, 1970. május 9. Az Új Szó Csemadokot támadó írása, amellyel kezdetét veszi a szövetség 1968–1969-es tevékenysége és vezetése elleni sajtókampány.

ÉN ÍGY LÁTTAM...
A CSEMADOK-ban történt

Az 1968-ban hazánkban végbement politikai változások hatással voltak a CSEMADOK életére is, mind pozitív, mind negatív értelemben. Pozitív értelemben beszélhetünk arról, hogy az akkori helyzet lehetővé tette a nemzetiségi problémák megoldásánál mutatkozó múltbeli torzulások helyrehozását, a nemzetiségi kérdés igazságos rendezésének meggyorsulását, létre jöhetett a március 12-i állásfoglalás, ami szerintem őszinte megnyilvánulás volt, segíteni akarás a pártnak a nemzetiségi problémák megoldásánál. A javaslat megjelenésekor már érezhető volt a jobboldali erők előretörése. A hírközlő eszközökben egyesek hisztériát igyekeztek kelteni a CSEMADOK javaslatával kapcsolatban, ahelyett, hogy józanul mérlegelték volna a beadványt. Kezdetben vita alapját képezte, hogy az állásfoglalás megjelenjen-e a sajtóban, vagy elég lesz, ha csak az illetékes párt- és állami szervek szereznek róla tudomást. Utólag megállapíthatjuk, hogy az állásfoglalás nyilvánosságra hozatalával akaratlanul is hozzájárultunk a nacionalista hangulat továbbgyűrűzéséhez. Az állásfoglalás megmozgatta a magyar burzsoá nacionalista elemeket is. Érezhető volt ez a CSEMADOK némelyik járási bizottsága állásfoglalásának szövegezésénél.

A jobboldali opportunisták és nacionalisták tagadták és semmibe vették az eddigi eredményeket, dilettantizmussal vádolták az apparátus régebbi dolgozóit. Megindult a CSEMADOK-ban a tisztséget betöltő egyének rágalalmazása, azok tehetetlenségének bizonyítása, a magyarsághoz való viszonyuk kétségbe vonása stb. Az egyre erősödő jobboldali demagógia hatása az 1968. június 8–9-én Dunaszerdahelyen tartott központi bizottsági ülésen jutott kifejezésre, mikor az ülésre meghívott 25-30 idegen személy, az ifjúsági klub-vezetők, és a MISZ tanácsstagok jelenléte kedvezőtlenül befolyásolta a központi bizottság pártonkívüli tagjainak nézeteit, sőt a párttagokét is. Így jött létre „kontrasztként” a pártcsoport ülésére az úgynevezett „pártonkívüliek” értekezlete, ahol az egyes MISZ tanácsstagok voltak a hangadók és „vitték a prímet”.

Megkönnyítette a bomlasztó szándékú személyek munkáját, hogy a központi bizottsági ülésen az apparátus tagjai, a járási bizottságok elnökei nem juthattak szóhoz „az idő rövidségére” való hivatkozással. Ugyanakkor az említett elemek megbízottjai korlátlanul kifejtették nézeteiket. A központi bizottság új elnökségének megválasztásakor az apparátus tagjainak, a járási bizottságok elnökeinek a szavazás időtartamára el kellett hagyniuk a helyiséget, de az ifjúság képviselői a teremben maradtak, közbeszólhattak.

A CSEMADOK-ban így végbemenő „megújhodási” folyamat megnyitotta az utat az úgynevezett „progresszivisták” határt nem ismerő követeléselei előtt. Egyre inkább előtérbe került az a gondolat, hogy a CSEMADOK-ot vezetni csakis az eddig „félreállított” értelmiség hivatott, tekintet nélkül arra, hogy kinek milyen a viszonya a szocialista rendszerhez, vagy magához a CSEMADOK-hoz. Megindult a magyar értelmiség felkutatása, „rátermett” egyének keresése az előre eltervezett politikai és közéleti funkciókba.

A CSEMADOK az egyre erősebben követelőző elemek nyomására egyre inkább politikai jelleget öltött, amit az új program is kifejez. Ez a program a politikai célkitűzések